

КЊИГА ПИСАНА СВЕЛОШЋУ

СВЕЛЛАНА ВЕЛМАР — ЈАНКОВИЋ: ДОРЂОЛ, Нолит, Бгд. 1981.

Градови, као и књиге, имају свој живот и своју судбину. Све оно што је, руком времена, бележио живот града, превирања, успон, пад, успон, још, преко свега што се збило, треба да ишчита, другим оком, писац и упише у своје тактове јер оно чега нема у књигама као и да није постојало. Времена се мењају и градови узимају, сваким даном, ново лице. Они, пак, који у њима живе, заоденути бригом о властитом, не хају одвећ за живот града који, заправо, без свеколике индивидуалности својих житеља и нема сопственог лица. Као да не живи. Не дише. Не постоји.

Градови своје многолетне животе мењају неприметно али стално. Клатно времена, неуморно, на једној страни руши а на другој гради. Оно што је јуче било данас је заборављено. Све гута незауостављиви ток промене. И тек понеко, из тог силног мравињака, ко сада може знати шта га дарне, застане да се, над свиме, изненади. Зар се одиста све мења? Има ли смисла прошло, ишчезло, чега се, тек ретки, памтљиви, сећају кроз измаглице. Кроз јек. Јаук.

Знан је и многострук столит в који градови уписују сваки трен свог постојања наносећи есковитални прах времена на лица зграда, у кору дрвореда, утискујући црте и резе, засецајући стазе преко башта, дижући скеле на сувоти. Множи се грабанство, пупе и једре градови.

Ко се још пита за минули час?

Само онај што уме да чита знакове, невидљиве, тајне, скривене оку у журбаног пролазника, заоденутог само властитим бригама и борама, зна да нам памћење није дато ради самог себе и зна, још, да је крхко, рањиво, променљиво, да га време брише и надписује, те жури да га, писаним, трајним, знаком, оживи, преко воде заборава пренесе, у књиге, сигурно скровиште, за посвећене, остави. Кога перо није дотакло као и да живео није.

Светлана Велмар — Јанковић латила се посла који је, поред свеколиког списатељског дара, захтевао трагање по грађини историје, истанчан, префињен, осећај за предање и документ, за прећу којом је све то, кроз време, вешто исплетано а посебно да уме, што је показала, да од детаља људских судби, често, и поред историје, која, дабоме, није свагда поуздана, посебно у тим несигурним и мутним временима, склопи један живот, да му удахне покретљивост и истинитост, дух, да му дошапне речи које је извукла из мемле минута и обдари бојом истинитог.

Све приповести књиге ДОРЂОЛ која, у поднаслову носи ближе одређење (Имена улица) исписане су с толико елеганције, лакоће, вештине, радозналости и утажене жеље, доброг укуса и мере да човек зажали што се Светлана Велмар — Јанковић ретко појављује с укориченим текстовима. Но, жаљељв, ипак, нема места јер управо те дуге паузе залог су истрајном раду на рукопису.

Треба, свакако, истаћи и то да је Светлана Велмар — Јанковић, данас и овде, водећи стилист. Лепота њене четврте књиге (прва, роман, објављена је 1956, друга, теоријска, изашла је у два тома 1965, трећа, есеја, 1968. године) није само у теми, форми, приступу, не само у томе да се стварни и домишљени детаљи сложе, укlope и оживе, већ, и пре свега, у ванредно фином, умивеном, филигранском језику.

Језик ове књиге очарава и враћа веру у његову моћ, у виталност, у неуништивост упркос све снажнијем притиску туђица и бесмислених кованица и сужавању лингвистичког фонда многих писаца.

ДОРЂОЛ Светлане Велмар — Јанковић ваља, значи, читати из више разлога који међусобно немају првенство једних над другим јер су сви подједнако важни. Разлози су вешто преплитање маште и збиље, историје и предања, времена и простора, светлости и таме, прелепи језик и висока стилска елеганција.

Четрнаест посве необичних приповести књиге ДОРЂОЛ не држи скупа само прецизна реконструкција необичних судбина историјских личности по којима су именоване улице Дорђола нити, пак, пажљиво склоњен застор времена са политичких и културних прилика у Србији (посебно у Београду) већ, рекло би се, онајвише несвагдањи светлосни флвчид који, ненаметљиво, вазда присутан, опасује људе, запакли на окнима негдањих зграда (а

онда је стакло на прозорима било реткој па је коришћена хартија пенцерија), дотакне чабави прах на аутомобилском лиму и оцрта траг који остављају људи којих, више, одавно, нема. Али, светлост остаје. Она држи окупљене приповести о Дорђолу и времену, о људима и збивањима. »На тој граници сучељавају се светлости што, одасвуд, надилазе Трг па круже, измешане и расејане у прах, као недохватна светлосна прашина« (9), »Увек пре подне, док под облацима трају источне светлости« (17), »Расветљен у себи, Сима је гледао зеленило башта на падини, према Дунаву: извирују чардаци турских кућа и, ту близу, кров Доситејево Велике школе, издигнут над раскрсницом светлости«. (47), »Над њом су се преплитале несазнане светлости година у настајању са тминама минулих постојања и, осветљене, магле су дрхтале« (65), »На почетку Вишњићеве улице има појас пусте светлости« (134), »Тада се, кажу, у самом средишту ове раскрснице, назире круг у коме је светлост, као прамење црног сунца, најгушћа« (249)...

Толико присутна светлост у приповестима књиге ДОРЂОЛ (а поменуте су тек неке странице) као да говори да ово дело није сачинила људска рука, што дрхти над сваким словним знаком, у зебњи да постоји друго, прилежније, слово, већ да је, одиста, исписана са мом светлости која се, потом, уденула међ редове.